

УДК 81.1

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2021/1/9>

Яніна ЯКОВЕНКО

доктор філософії (філологія), співробітник Міжнародної школи україністики Національної академії наук України, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01601
ORCID: 0000-0002-4833-4697

Бібліографічний опис статті: Яковенко, Я. (2021). Рецепція Івана Мазепи у творчості Францішека Равіти-Гавронського. *Folia Philologica*, 1, 78–83, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2021/1/9>

РЕЦЕПЦІЯ ІВАНА МАЗЕПИ У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦІШЕКА РАВІТИ-ГАВРОНСЬКОГО

У статті проаналізовано образ українського гетьмана Івана Мазепи у творчості Францішека Равіти-Гавронського. У його творах козаки завжди мали негативну конотацію без уваги до їхніх позитивних рис та історичної місії. Могутнє українське військо, яке не раз виступало на боці польської шляхти, не могло змінити думку автора, який упродовж усього свого письменницького шляху вважав їх деструктивною силою. Козаччина стала настільки органічним явищем у польській літературі, що цілком заповонила уяву романтиків. Польські письменники охоче описували історичні події, у яких поляки та українці об'єднувались проти спільного ворога, наприклад турків. Не став винятком Равіта-Гавронський, який хоча й був представником періоду позитивізму, але не цілком відмовлявся від традицій попередньої епохи. Письменник критично оцінював існування та функціонування козаччини, яка становила потужну та поліаспектну для визначення групи людських типів, що в результаті виявляє її аполітичний, антисоціальний та аморальний характер. У своїх романах Францішек Равіта-Гавронський намагався уникнути поетики романтизму, проте не відмовлявся від використання набутків українського фольклору, звичаїв, традицій та легенд, які нерозривно пов'язані з козаччиною. В аналізованих романах Францішек Равіта-Гавронський користувався реалістичним методом, використовуючи критерії ймовірності, головним чином, у способі мотивування подій та постатей. Українське козацтво завжди викликало бурю емоцій як позитивних, так і негативних. Говорячи про Равіту-Гавронського, у його творах козак завжди був негативним персонажем, без врахування його позитивних якостей. Його козак – це грабіжник, гультай, пияка, який прагне лише грабунку та жорстокості. Проте єдиним представником української козаччини, який пробудив у Гавронського відчуття поваги був Іван Мазепа, якого автор описував як могутнього та мудрого правителя, здатного на великі історично важливі вчинки.

Ключові слова: Францішек Равіта-Гавронський, Іван Мазепа, історичний роман, козаки.

Yanina YAKOVENKO

PhD in Philology, Staff Member of the International School of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01601
ORCID ID: 0000-0002-4833-4697

To cite this article: Yakovenko, Ya. (2021). Retseptsiia Ivana Mazepy u tvorchosti Frantsisheka Ravity-Gavronskoho [The reception of Hetman Ivan Mazepa in Franciszek Rawita-Gawroński's writings]. *Folia Philologica*, 1, 78–83, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2021/1/9>

THE RECEPTION OF HETMAN IVAN MAZEPA IN FRANCISZEK RAWITA-GAWROŃSKI'S WRITINGS

The article analyzes the image of the Ukrainian Hetman Ivan Mazepa in the works of Franciszek Rawita-Gawroński. In his works, the Cossacks have always had a negative connotation regardless of their positive features and historical mission. The powerful Ukrainian army, which repeatedly sided with the Polish nobility, could not change the opinion of the author, who throughout his career considered them a destructive force. The Cossacks became such an organic phenomenon in Polish literature that it completely captured the imagination of the Romantics. Polish writers were happy to describe historical events in which Poles and Ukrainians united against a common enemy, such as the Turks. Rawita-Gawroński was no exception, although he was a representative of the period of positivism, but did not completely abandon the traditions of the previous era. The writer critically assessed the existence and functioning of the Cossacks, which was a powerful and multifaceted group of human types, which in turn reveals its apolitical, anti-social and immoral nature. In his novels, Franciszek Rawita-Gawroński tried to avoid the poetics of romanticism, but did not refuse to use the achievements of Ukrainian folklore, customs, traditions and legends, which are inextricably linked with the Cossacks.

In the analyzed novels, Franciszek Rawita-Gawroński used a realistic method, using probability criteria, mainly in the way of motivating events and figures. Ukrainian Cossacks have always caused a storm of emotions, both positive and negative. Speaking of Rawita-Gawroński, in his works the Cossack has always been a negative character, without taking into account his positive qualities. His Cossack is a robber, a slacker, a drunkard who seeks only robbery and cruelty. However, the only representative of the Ukrainian Cossacks who aroused Rawita-Gawroński's respect was Ivan Mazepa, whom the author described as a powerful and wise ruler capable of great historically important actions.

Key words: *Franciszek Rawita-Gawroński, Ivan Mazepa, historical novel, cossacks.*

Польська історіографія XIX століття досить часто зверталась у своїх дослідженнях до явища козаччини, зокрема її головних постатей, таких як Іван Мазепа, Богдан Хмельницький та менш відомих: Пилип Орлик, Сава Чалий і т.д. У свою чергу, це питання цікавило як істориків, так і письменників кресів. Не став винятком і Францішек Равіта-Гавронський, а радше автором і головним натхненником у формуванні негативного стереотипу козака в Польщі. Його вважають одним із знавців у питанні історії виникнення козаччини, причин і наслідків збройних повстань, а також її послідовника гайдамаччини.

Його спадщина налічує чималу кількість як історичних, публіцистичних праць, так і художніх історичних романів, де автор виклав власне бачення цього явища. У своїй белетристиці найбільший інтерес Равіта-Гавронський виявляв до постатей Івана Мазепа та Пилипа Орлика, яким і присвятив найбільше уваги у своїх романах. Обидві ці постаті були для письменника зразком політичної мудрості та культури, багато уваги він також присвятив їм у своїх наукових працях. Проте, найбільшою популярністю славився його історичний роман «Пан гетьман Мазепа» («Pan hetman Mazepa») (1888). Цей твір навіть переклали українською мовою. Роман характеризується позитивною оцінкою з боку самого автора, Мазепу описував: «Był to człowiek młody wówczas, nie więcej nad czterdzieści lat liczący, gładki, obrotny, wykształcony w szkołach kijowskich, szlachcic polski, który za lat młodości, jako paż, na dworze królewskim w Warszawie uwijał się» (Rawita-Gawroński, 1887: 5), як і його прибічника Пилипа Орлика він представив як освічених людей, добрих політиків та організаторів. Письменник звинувачував лише головного героя за вагання та сумніви щодо розірвання відносин з Москвою.

На думку письменника, саме під час панування Мазепа наступив розквіт культури, а політичні обставини сприяли відновленню польських впливів на Сході. Розлога тема козач-

чини безпосередньо пов'язувалась з постаттю цього величного гетьмана, якому вдалося лавірувати між спробами Російської Імперії щодо поневолення та знищення Запорізької Січі, та магнатами Польщі, які не погоджувались на широкі привілеї для козаків, при цьому забезпечуючи мир Правобережної України з Лівобережною, забезпечуючи умови цивілізаційного і культурного розвитку. «Za czasów hetmaństwa (Mazepa) potrafił rozwinąć taką energię, takie posłuszeństwo carowi okazywać, względem jego zamiarów zupełnego zlania Ukrainy, że stał się postrachem dla wszystkich i jednocześnie przedmiotem nienawiści wszystkich. Ale na hetmaństwie utrzymał się i powagę sobie wyrobił, która rosła coraz bardziej, a z chwilą rozpoczęcia się wojny szwedzkiej w Polsce i Rosji, jakkolwiek mianował się tylko hetmanem lewobrzeżnej Ukrainy, faktycznie i władał prawobrzeżną, która po krótkim poddaństwie tureckim, powróciwszy do Polski, uspokoić się nie mogła, a raczej Polska była za słabą, aby ją uspokoić» (Rawita-Gawroński, 1887: 190).

Ще до написання Равітою-Гавронським роману «Пан гетьман Мазепа», у європейській літературі з'являється кілька варіацій на тему цієї постаті. Поміж них «Мазепа» Юліуша Словацького (1847), де автор дозволив собі вільне поводження з історичними фактами, натомість акцентуючи увагу на зображенні людських пристрастей. Згідно з задумом Юліуша Словацького, його Мазепа повинен був зображуватись на тлі життя польської шляхти XVII ст. Тут він будує фабулу твору на вигаданому епізоді з життя Мазепа, уникає визначення часу та місця дії, при цьому довільно послуговуючись історією, яка була пов'язана з Яном Казимиром. Романтичний Мазепа Словацького у творі набирає благородних рис, це приваблива людина, наділена співчуттям до інших. Симпатії автора до постаті відомого гетьмана виразні вже хоча б у змалюванні героя, який постає перед нами немов оточений ореолом поетичної чарівності. Словацький до кінця залишається

на боці Мазепи, залишаючи обабіч короля та магнатів, що помітно вирізняє його серед інших персонажів твору. Таким чином, Мазепа Словацького був побудований як оригінальна інтерпретація героя літературної легенди.

Окрім Словацького про гетьмана писали також Богдан Залеський «Думка Мазепи» (1824); Віктор Гюго поема «Мазепа»; Олександр Пушкін поема «Полтава», де автор малює образ гетьмана як зрадника царя; лорд Байрон «Мазепа», ця поема має багато спільного з біографією гетьмана; повість українського автора М. Старицького «Молодість Мазепи»; поема В. Сосюри «Мазепа»; повість Б. Лепкого «Батурин»; «Мазепа» польського автора Б. Курхана; Фадей Булгарін «Мазепа» (1834) – це твір, у якому найбільш правдиво була зображена постать гетьмана. Головна ідея роману в тому, що сила Росії в об'єднанні народу і царя. Твір був одним із перших зразків російського історичного роману тощо.

У концепції романів Гавронського істотною є власна художня цінність героя. На першому плані завжди позитивний герой, шляхетність якого не має сумнівів, а мудрість, відвага та сила виконують роль збудника уваги. Герой – це зазвичай носій характерної ідеологічної орієнтації автора, так, наприклад у випадку Мазепи. Героями творів Гавронського є передусім постаті, доля яких певним чином презентує приналежність до певної культури чи народу. Помітний тут певний явний або підсвідомий елемент автобіографічності, що скерований на сферу цінності польської культури на багатонаціональних Кресах.

У романі відсутній елемент міфічної легенди, натомість основою є політична діяльність Івана Мазепи-гетьмана та його особисті стосунки з Мотрею Кочубей. “Hetman był dobrym politykiem, przebiegłym, układnym i w niczem swemu wielkiemu przeciwnikowi nie ustępował; w dodatku równie jak Piotr, posiadał talent organizacyjny. Rozmaitemi więc sposobami umiał w karbach trzymać rozzuchwalone kozactwo” (Rawita-Gawroński, 1887: 121). У творі подано невеликий проміжок часу, а саме останній період гетьманування Мазепи і його рішення виступити на боці шведського короля Карла XII. Мазепа Гавронського – це досить переконливий образ гетьмана, що відповідає історичній правді.

Автор представляє Мазепу спадкоємцем справи Хмельницького, який разом з генеральним писарем Пилипом Орликом планує відокремити Україну від російського царя та зробити її самостійною державою. Його соратницею виступає Мотрона Кочубей, яка у творі залишається з Мазепою до кінця вірною та коханою дружиною: “Równowagę tę i decyzyę przyniosła mu Motrona, bo z nią razem błysnęła w jego głowie ambitna myśl dokonania tego, czego stary Chmiel dokonać nie mógł: zdobycia dla siebie korony książęcej i utworzenia z Ukrainy samodzielnego państwa” (Rawita-Gawroński, 1887: 146). Приховуючи свої справжні наміри, він працював в ім'я високої патріотичної мети, проте не забував і про себе, не покидаючи думки про княжу корону. Разом з тим, опираючись на своє пропольське виховання, Мазепа свідомо оточив себе польським товариством. Таким чином, що навіть гетьманська сторожа складалась з поляків: “Mazepa, wychowany w polskich szkołach, kształcony w polskim duchu, lgnął do zachodniej kultury i otoczył się polskiem towarzystwem” (Rawita-Gawroński, 1887: 8). Гавронський у своєму романі намагався підкреслювати все, що об'єднувало Мазепу з Річ Посполитою. “Był wprawdzie hetmanem na lewobrzeżnej Rusi – pisaw – ale urodzeniem, związkami krwi, kulturą należał do Polski. Jak na hetmana kozackiego przewyższał bardzo swoje prostokowate otoczenie, a umiejętnością znalezienia się, gładkością mowy i pochlebstwem dworskim podbijał sobie serca brodatych bojarów carskiej Dumy. Przewyższał ich przebiegłością i umiejętnością ukrywania swoich myśli. Był niby oderwany od Polski, a jednak z nią złączony różnymi węzłami, chociaż charakterem nie różnił się od swoich: posiadał wspólne cechy podstępnej chłopskiej przebiegłości”. (Rawita-Gawroński, 1920: 157). При цьому не заперечував також факту, що гетьман прагнув зробити Україну незалежною державою. Він вважав, що Мазепа прагнув налагодити зв'язки з Польщею та Литвою, при цьому спирався на Гадяцьку унію. Як писав польський дослідник творчості Гавронського Е. Коко: «Мазепа з'являється у творчості Ф. Равіти-Гавронського як людина, що виростає в польській культурі і проявляла у своїй поведінці в сфері політики прагнення підтримувати відносини з Річ Посполитою на умовах Гадяцької унії». (Коко, 2019: 261).

Е. Коко водночас підкреслював, що: «у романі особливо помітні пропольські мотиви автора. Вже у самій назві “Pan”. Варто пригадати, що Гавронський хотів, щоб Річ Посполита відродилася в давніх кордонах і щоб Україна увійшла в її склад вже на більш партнерських засадах. Таку ж думку спостерігав у політиці Мазепи. При цьому Равіта помічав також український патріотизм гетьмана. Цей дворівневий патріотизм Мазепи проявлявся також в культурі». (Koko, 2019: 259). “Jako łatwiej orientujący się od swoich poprzedników – писав Равіта – łatwiej odgadnął politykę Moskwy wobec Kozaczyzny: polska chciała nią kierować i zużytkować na pożytek państwa, Moskwa – wcielić w swój organizm państwowy. Nowy hetman przekonał się rychło, a może już przed wyborem był przekonany, że w związku z Moskwą nie ma dla Kozaczyzny przyszłości. Rozpoczął tedy podwójną grę” (Rawita-Gawroński, 1920: 159).

У романі Равіта-Гавронський подає передумови ставлення до Мазепи. Після переходу гетьмана Мазепи на бік шведського короля Карла XII Петро I відразу розв’язав війну зі зрадниками. У своєму виявленні, ця війна мала дві варіації. Перша – це терор зі всією жорстокістю того часу, та друга, публіцистика. Найкраще вираження вона отримала в царських маніфестах і закликах до українського народу, зазвичай довгих і малозрозумілих. Тут переважала лише одна точка зору, де Мазепа і його прихильники зображувались виключно як користолюбці, які заради власної вигоди зрадили царя, продали в чужі руки свій народ і православну віру, за яку завжди боролись козаки. У свою чергу, духовенство підтримало таку точку зору і закріпило її церковним обрядом проклинання Мазепи. Таким чином, закріпився офіційний погляд на гетьмана, який згодом перейшов в історіографію, періодично змінюючись і доповнюючись. Переважала так звана «державна точка зору» і події 1708–1709 рр. розглядались лише як зрада російського царя, і говорилося про шкоду, яку вона могла принести російському народу. У той час український народ з його інтересами був живим громадським організмом. Ще до часів правління Мазепи, він вів живу боротьбу з польським урядом, заради звільнення від його правління український народ пішов на союз з московською державою; завдяки своєрідному розвитку економічних відносин він виробив

соціально-економічний устрій життя, зовсім не схожий на московський, і, ясна річ, прагнув оберігати його принципи та основи. Московський уряд, тут же, прагнув накласти на нього свою руку. Як свого часу, зіткнення протилежних інтересів козацтва та шляхетського польського уряду призвело до «зради» Польщі Богданом Хмельницьким, так, подібне зіткнення інтересів України і московського уряду повело до «зради» Мазепи. Ці два повстання не були однаковими ані по розмірах, ані по характеру. При Хмельницькому соціально-економічні причини того часу викликали справжню народну революцію, яка перевернула весь соціальний і економічний устрій. Натомість, при Мазепі, народ, козацтво не прийняло участі, чому, власне, і провалився план. Причиною цього був стан економічно-соціальних відносин в Україні XVII і початку XVIII століття.

Як наголошує Гавронський, на той момент вже чітко розмежовувалась класова група. На перший план вийшов економічно-сильний клас старшини, який проявляв домінуючий вплив на владу і разом з тим прагнув до економічної експлуатації і закріплення за собою козацтва. Їхні інтереси та інтереси старшини не лише розійшлися, але були цілком протилежними. Саме тому, прагнення старшини закріпити свою владу шляхом переходу на сторону Карла XII не могло знайти підтримку інших класів, і тому старшина залишилась одна в цих прагненнях. Спроба Мазепи спрямувати українське життя в інше русло закінчилось невдачею. “Pół życia poświęcił jednej myśli – wyrwaniu się z pod opieki, pracował dla niej wytrwale, przebiegle, długo, często skutecznie, schylał się, kłamał, oszukiwał – czyżby te wszystkie upokorzenia miały zginąć marnie? Posądzano go o pychę, o samolubstwo, ambicyę, – on przecież wiedział najlepiej, że to zwyczajne błoto, którem się obrzuca ludzi stojących na czele!” (Rawita-Gawroński, 1887: 314). Не дивлячись на це, подія ця зайняла вагоме місце в історії, дуже важливий в цьому сенсі був договір, підписаний 5 квітня 1710 року в Бендерах, гетьманом Пилипом Орликом з козаками, запорожцями і старшиною. Це була своєрідна українська конституція, яка свідчила про напрямок політичної думки в українській еміграції того часу.

Окрім чисто історичного погляду на постать Мазепи, існує також його міф, у якому наявна

власна просторова й часова формація та який прописаний також у творчості Гавронського. Це європейський міф, який в історичному образі Мазепи торкається чотирьох різних культурних кіл, зокрема, українського, польського, російського та шведського. Для західного романтичного міфу характерний образ голого вершника на коні, прив'язаного до дикого жеребця. У східноєвропейській навпаки, Мазепа зображується як стара людина, історична постать початку XVIII століття, де він супротивник Петра Великого, негативна постать, яка характеризується як шахрай і зрадник, натомість значно пізніше в українській версії його називають носієм політичних надій. У польській версії цей Мазепа надто обтяжений політичним дискурсом. Натомість в уявленні Гавронського Мазепа був людиною розумною та відданою своїй державі та ідеям: «Mazepa był człowiekiem rozumnym, który pierwszy spośród hetmanów ukraińskich powziął plan reorganizacji ustroju, który nosił nazwę Kozaczyzny. W czasie wyboru jego spisano <statje>, jako dyrektywę dla przyszłych hetmanów, które jak na owe czasy, zawierały dużo ciekawych postanowień. Przede wszystkim ograniczono despotyczną władzę hetmanów. Trzy razy do roku: na Boże Narodzenie, na Wielkanoc i na Pokrowę mieli się zjeżdżać posłowie z każdego pułku, wszystka Starszyzna aż do setników włącznie – dla narady nad ważnymi sprawami. Było to zatem nic innego, jak sejm kozacki – wpływ bezpośredniego stosunku z Polską i jej konstytucyjnego ustroju». (Rawita-Gawroński, 1923: 164–165).

Беручи до уваги всі просторові та часові відмінності, все ж можна узагальнити кілька сталих та основоположних елементів цього персонажа. Насамперед, це зв'язок персонажа Мазепи з еротизмом чи сексуальністю, тут же дві ключові події, зваблення шляхтянки й кохання старшого чоловіка до молодої хрещениці Мотрі всупереч волі батьків, з якими перебував у дружніх стосунках. Другим елементом є метаморфоза персонажа, що помітно вже у першому еротичному елементі. Сама ж біографія Івана Мазепи є підґрунтям до міфу, оскільки містить дві різні за масштабом та значенням події, які, однак, лягли в основу міфічного творення. Перша – це роман із заміжньою жінкою, який згодом обріс домислами та трансформувався у легенду про Мазепу-вершника та його звеличення по степах Укра-

їни. Гавронський у романі подає цю варіацію, описуючи передумови до здобутої величі: «...w parę lat potem wyplłynął na Ukrainie w rozgłosnej, miłosnej awanturze z żoną Imć pana Falbowskiego, której o mało nieprzyplacił życiem, bo zazdrosny mąż, uwiązawszy go do grzbietu końskiego i suto bizunem na drogę obdarzawszy, kazał ich w step szeroki napędzić» (Rawita-Gawroński, 1887: 5). І наступна подія – спроба звільнити Україну від російського панування за допомогою шведів і в подальшому трагічна розв'язка цих дій.

Ч. Вітворт, американський посол у Москві (1703–1711), у своєму «Звіті про Росію, якою вона була у 1710 р.» перехід Мазепи на бік шведів пояснив тим, що козаки дуже цінують свою автономію та свої права, які царський уряд вирішив у них відібрати, і це викликало в тих велике невдоволення й штовхнуло гетьмана на укладення союзу з Карлом XII (Whitworth 1758 : 24). Пруський посол у Москві Г. Кайзерлінг із приводу тих же подій зробив висновок про московський уряд: «Козаки дуже невдоволені цим урядом, який жорстоко з ними поводить і часто порушує їхні вольності. Тому треба думати, якщо не весь народ, то принаймні велика його частина піде за своїм гетьманом» (Крупницький, 1937: 25).

Французький дипломат Феріоль доповідав своєму уряду: «Козаки не є природними підданими царя, вони тільки піддалися ніби під його протекцію, і ніхто не може звинувачувати їх за те, що, бачачи, як нищать їхні вольності, вони підняли повстання» (Січинський, 1992: 142). Безпосереднім поштовхом до союзу Мазепи зі шведським королем був задум Петра I зробити з козацьких полків регулярне військо. Сам же Петро I й ознайомив Мазепу з таким планом.

У мемуарах вюртемберзького герцога Максимиліана Емануїла, які обробив і видав Барділі, йдеться про те, що приєднання Мазепи до шведів сталося радше не з його волі, а через певні об'єктивні причини: «Козаки – це вільний народ, який не хоче коритися ні Польщі, ні Москві, тому вони постійно борються за свої права і привілеї, що, власне, й стало причиною переходу Мазепи до шведів» (Bardili, 1730: 420), автор трактує союз Мазепи з Карлом XII як протидію політиці Петра I щодо України, спрямованої на ліквідацію автономії й повне підпорядкування царській імперії. Ймовірно Равіта-Гавронський брав до уваги ці документи

при створенні свого образу гетьмана Мазепи та козаків.

Після смерті Івана Мазепи у 1709 році на його місце було обрано генерального писаря Пилипа Орлика. Равіта-Гавронський не оминув своєю увагою цю постать і написав однойменну розвідку «Пилип Орлик – гетьман козацький» (“Filip Orlik, jako hetman kozacki”), де подає вступне слово про цю особу особи. “Mam zamiar jedynie mówić o człowieku, który stanął na stanowisku Mazepę, z polityką powyższą nie pogodził się, a był poniekąd uosobieniem tej nietrwałości przekonañ i dążeń, jaka cechowała wszystkie usiłowania kozaków w walkach polsko-kozackiego okresu. Mam tu na myśli Filipa Orlika” (Rawita-Gawroński, 1906: 392). Письменник захоплювався розумом та мудрістю Орлика, оспівував його у своїх працях, проте підкреслював, що його роль в історії однозначно не прирівнювалась до ролі Хмельницького чи Мазепи. Гавронський, однак, надавав Орлику

значимої ролі у житті Січі, оскільки для Петра І козацький отаман був загрозою.

Варто підсумувати, що у романі «Пан гетьман Мазепа» Францішека Равіта-Гавронського, письменник творчо переосмислює традиційний сюжет і по-новому інтерпретує усталені образи. Головним об’єктом зображення постає державницький тип руського гетьмана, що в союзі з королем спроможний зреалізувати візію Речі Посполитої. Проте не забуває автор про міфічний елемент, який наповнює його роман художньою експресією та історичною цінністю. Іван Мазепа був єдиним представником козацької спільноти, який спромігся пробудити у Гавронського повагу та шану, проте навіть такий мудрий правитель не зміг переконати письменника, що козацтво було військом, могутньої силою, яка боролась за справедливість та незалежність держави, до кінця життя Равіта-Гавронський залишився вірний своїм переконанням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крупницький Б. З донесень Кайзерлінга 1708-1709 рр. *Праці Українського наукового інституту*. 1937. Т. 47. С. 25–34.
2. Січинський В. Чужинці про Україну. Київ, 1992. С. 240.
3. Bardili J.W. Des Weylend durch. Prinzens Maximilian Emanuel Herzog sim Württemberg and Obristen über ein schwedisches Regiment, Reisen und Compagnen. Stuttgart, 1730. 420 s.
4. Koko E. Wizja postaci hetmana Iwana Mazepę w dorobku Franciszeka Rawity-Gawrońskiego in: *Спільна спадщина: Річ Посполита обох народів в польській і українській історичній думці XIX і XXI ст.* / Тельвак Віталій, Лазурко Лідія, Серженга Павел (eds.), 2019, Херсон : Видавничий дім «Гельветика», С. 257–263.
5. Rawita-Gawroński F. Filip Orlik, nieznaný hetman kozacki [w:] *Studia i szkice historyczne*, Lwów, 1906.
6. Rawita-Gawroński F. *Kozacyzna ukrainna w Rzeczypospolitej Polskiej do końca XVIII-go wieku. Zarys polityczno-historyczny*, Warszawa – Kraków – Lublin, 1923.
7. Rawita-Gawroński F. *Pan Hetman Mazepa. Powieść historyczna*. Warszawa, 1887.
8. Rawita-Gawroński F., *Z doświadczeń ukraińskich*. Sielanka Baturyńska, „Rzeczpospolita”, 2, 1920, nr. 43.
9. Whitworth Ch. *An account of Russia as it was in the year 1700* – Strawberry Hill, 1758.

REFERENCES:

1. Krupnytskyi, B. (1937). Z donesen Kaizerlinha 1708-1709 rr. *Pratsi Ukrainskoho naukovoho instytutu*. 47, 25–34 [in Ukrainian].
2. Sichynskyi, V. (1992). *Chuzhyntsi pro Ukrainu*. K., 240 s. [in Ukrainian].
3. Bardili, J.W. (1730). *Des Weylend durch. Prinzens Maximilian Emanuel Herzog sim Württemberg and Obristen über ein schwedisches Regiment, Reisen und Compagnen*. Stuttgart, 420 s.
4. Koko, E. (2019). *Wizja postaci hetmana Iwana Mazepę w dorobku Franciszeka Rawity-Gawrońskiego in: Spilna spadshchyna: Rich Pospolyta obokh narodiv v polskii i ukraińskii istorychnii dumtsi KhIKh i KhKhI st.* / Telvak Vitalii, Lazurko Lidiia, Sierzhenga Pavel (eds.). Kherson: Vydavnychiy dim “Helvetyka”.
5. Rawita-Gawroński, F. (1906). *Filip Orlik, nieznaný hetman kozacki [w:] Studia i szkice historyczne*, Lwów.
6. Rawita-Gawroński, F. (1923). *Kozacyzna ukrainna w Rzeczypospolitej Polskiej do końca XVIII-go wieku. Zarys polityczno-historyczny*, Warszawa – Kraków – Lublin.
7. Rawita-Gawroński, F. (1887). *Pan Hetman Mazepa. Powieść historyczna*, Warszawa.
8. Rawita-Gawroński, F. (1920). *Z doświadczeń ukraińskich*. Sielanka Baturyńska, „Rzeczpospolita”, 2, 1920, nr 43.
9. Whitworth, Ch. (1758). *An account of Russia as it was in the year 1700* – Strawberry Hill.